

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ایران عصر صفوی

در سیاحتنامه اولیاء حلبی

(سفر سوم حلبی به ایران دوره صفوی ۱۰۶۵ ق/ ۱۶۵۵ م)

ترجمه و تحشیه: علی قادری نهاد

سرشناسه	: اولیاء چلبی، ۱۰۲۰ - ۱۰۹۳ ق.
عنوان قراردادی	: Eviya Celebi
عنوان و نام پدیدآور	: اولیاء چلبی سیاحتنامه‌سی. فارسی. برگزیده Seyahatname. Selection. Persian
مشخصات نشر	: ایران عصر صفوی در سیاحتنامه اولیاء چلبی (سفر سوم چلبی به ایران ق. ۱۰۶۵ م.) / ترجمه و تحشیه علی قادری‌نهاد؛ ویراستار ائلچی‌بی.
مشخصات ظاهری	: قم: یاس بخشایش، ۱۳۹۹.
شابک	: ۱۴۴ ص؛ ۵/۲۱/۵ × ۱۴ س.م.
وضعیت فهرست نویسی	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۸۲۷۴۰-۹
یادداشت	: فیپا کتاب حاضر ترجمه بخش‌هایی از کتاب سیاحتنامه اثر اولیاء چلبی مربوط به سفر او به ایران است.
موضوع	: اولیاء چلبی، ۱۰۲۰ - ۱۰۹۳ ق. -- سفرها -- ایران -- خاطرات
موضوع	: Eviya Celebi, Travel -- Iran -- Diaries -- ۱۶۸۲?-۱۶۱۱
موضوع	: سفرنامه‌های ترکی -- قرن ۱۱ ق.
موضوع	: 'Travelers' writings, Turkish -- ۱۷th century
موضوع	: ایران -- سیر و سیاحت -- قرن ۱۱ ق.
موضوع	: Iran -- Description and travel -- *۱۷th century
شناسه افزوده	: قادری‌نهاد، علی، ۱۳۵۱ - مترجم
شناسه افزوده	: ائلچی‌بی، ویراستار
رده بندی کنگره	: DSR1۱۸۳
رده بندی دیویی	: ۹۵۵/۰۷۱۰۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۲۴۲۷۶

قم، خیابان صفائیه، کوچه بیگدلی، پلاک ۱۴۳
تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۴۹۶۹۹

ایران عصر صفوی در سیاحتنامه اولیاء چلبی (سفر سوم چلبی به ایران دوره صفوی ۱۰۶۵ ق/ ۱۶۵۵ م.)

مترجم: علی قادری‌نهاد

ویراستار: ائلچی‌بی

طراحی جلد: مظفر (حسن) حیدری

ناشر: یاس بخشایش

سال نشر: ۱۳۹۹ خورشیدی

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

توضیح روی جلد: طرح زمینه؛ قلعه نهاوند. نقاشی روی جلد؛ مربوط به نقاشی‌های نصح مطراچی عثمانی از قلاع همدان و درگزين در دوره صفويه.

تقدیم بہ روح والہامی پدرم

او کہ ہموارہ در حال ذکر و یاد آوری بود...

فهرست مطالب

۷.....	پیشگفتار
۱۱.....	مقدمه
۱۹.....	شهر سهند
۲۱.....	شهر نهاوند
۳۳.....	روستای سعدوقاص
۳۴.....	شهر و قلعه کنگاور
۳۵.....	قلعه سرخ بید
۳۶.....	قلعه بیستون
۴۰.....	شهر همدان
۵۷.....	روستای آوه
۵۷.....	قلعه کرمانشاه
۵۸.....	تنگه درگزین
۵۹.....	شهر درگزین
۶۹.....	قلعه پیلهور
۷۰.....	قلعه دینور
۷۰.....	قلعه جم جناب
۷۱.....	قلعه دست پل

- ۷۲..... سرزمین قصرشیرین
- ۷۴..... شهر خلوان
- ۷۴..... شهر قزوین
- ۸۹..... قلعه الموت
- ۹۱..... شهر و قلعه دیلم
- ۹۳..... قلعه قصر لصوص
- ۹۴..... قلعه اسدآباد
- ۹۵..... قلعه باغ جنان
- ۹۷..... قلعه مهربان
- ۱۰۲..... شهر سینه {سنندج}
- ۱۰۵..... شهر قم
- ۱۱۱..... شهر کاشان
- ۱۱۷..... شهر جربان قان
- ۱۲۳..... شهر ساوه
- ۱۲۷..... شهر ری
- ۱۳۲..... قلعه و کوه دماوند
- ۱۳۴..... کوه عقره
- ۱۳۶..... منزل پل شاه
- ۱۳۶..... منزل قلعه کرمانشاه

- ۱۳۷..... قصبه طاق کرای
- ۱۳۸..... تنگه درتنگ
- ۱۳۹..... قلعه درتنگ
- ۱۴۰..... قلعه درنه
- ۱۴۱..... منزل خانقاه بزرگ
- ۱۴۲..... منزل خانقاه کوچک
- ۱۴۲..... قصبه گیلان {گیلان غرب}
- ۱۴۳..... قصبه بعقوبه
- ۱۴۳..... اوصاف یکی قصبه
- ۱۴۴..... قصبه کرند
- ۱۴۴..... قصبه دبالا
- ۱۴۴..... قصبه علیشاه
- ۱۴۵..... قصبه جنگوله
- ۱۴۵..... شهر قدیمی شهربان
- ۱۴۶..... منابع و مأخذ
- ۱۴۸..... پیوست

پیشگفتار

همان طوری که اهل فن می‌دانند، زبان اوری (ترکی)، زیربنای زبان‌های بعد از خود را تشکیل می‌دهد. زبان طوایف اوری بعد از کشف آتش، رو به تکامل گذاشته، حلقه‌ای که در دور آتش زده می‌شد، به این‌ها کمک کرد که بتوانند چشم در چشم هم، کلمات موزون را شکل ببخشند. غنای زبان اوری ترکی از همین نقطه شروع شد، چرا که در کالبد هر کلمه اوری ترکی، رمز و رازی وجود دارد که به وجودآورندگان آن، عواطف انسانی خود را در آن به ودیعه گذاشته‌اند.

در زبان‌های اوری ترکی (التصاقی) کلمات بر روی یک قاعده موزون خلق شده و همچنان به راه خود ادامه می‌دهند. به طور مثال اگر شخصی به شما مراجعه کرده، بگوید فلانی «منی دؤیدو» (مرا زد). شما باید متوجه باشید که شخص دیگری او را با مشت و یا با چوب زده است. چون که در ترکی «دویمک» به معنی کوبیدن باشد. اگر بگوید فلانی «منی تاپدادی»، شما باید متوجه باشید که شخصی ایشان را به زمین انداخته با ته پا یا وسیله دیگری زده است و اگر بگوید فلانی «منی شاپاتدادی». شما باید متوجه باشید ایشان را یکباره با سیلی پی در پی زده‌اند. اگر بگوید «بیر کس منی بوغلامالادی» شما باید متوجه باشید، کسی حلقش را گرفته و قصد خفه کردنش را داشته است. یا اگر بگوید فلانی «منی قمدی»، شما باید متوجه باشید که وی را به حد مرگ زده

است و نهایتاً اگر بگوید فلانی «منی دومسوکله دی»، شما اگر ترک زبان باشید متوجه می‌شوید که شخصی آن را با تیزی آرنجش زده است. این فرمول همان قاعده‌ای است که در بالا توضیح داده شد.

دومین مسئله اینکه، زبان اوری ترکی از بدو تاریخ نقش یک مادر خانواده را بازی کرده است. بچه‌های خانواده با علم به زبان مادری می‌توانند، دیگر زبان‌های تحلیلی را مثل خود آن مردمان صحبت کرده و حتی خلق آثار نمایند. از این جهت ترجمه کتب ترکی به زبان‌های تحلیلی بسیار سخت بوده و الزاماً مترجمین برای یک صفحه متن ترکی باید چهار صفحه توضیح داشته، تا آنچه را که ترجمه می‌کنند، برای خواننده قابل درک باشد.

کتاب حاضر (سیاحتنامه اولیاء چلبی) نیز یکی از کتبی است که مترجم محترم و دوست فرهیخته ما جناب علی قادری از ۸۰ صفحه متن ترکی، نزدیک به ۱۲۰ صفحه ترجمه فارسی حاصل کرده‌اند. در صورتی که این مسئله در مورد مردمانی که زبان هند و اروپایی دارند، تقریباً ناممکن است. زبان ترکی در واقع با داشتن ۹ مصوت کوتاه و بلند از درازای آن کاسته، به عرض این زبان افزوده است. ناگفته نماند، زبان ترکی، چینی، کره‌ای، ژاپنی، سرخ‌پوستان آمریکا و قسمتی از دراویدی‌های هند، شاخه‌هایی از زبان اوری باستان محسوب می‌شوند. همچنین زبان چینی و ترکی مردمان سیبری، به گویش طوایف اوری

نزدیکتر است. اما در مورد کتاب ارزشمند سیاحتنامه اولیا چلبی، باید گفت که یکی از کتاب‌های تاریخی بسیار مهم محسوب می‌شود. چلبی با نوشتن این کتاب، گاهاً توانایی‌های زبان ترکی را به تصویر کشیده است. به طور مثال توصیف مجلس عاشورایی که حاکم درگزین در این شهر ترتیب داده بود، چلبی با تکیه به توانایی‌های زبان مادری خود توانسته، احساسات حاکم بر مجلس را به خوانندگان خود منتقل کند.

همان‌طوری که می‌دانید در ۵۰۰ سال گذشته، تمام سیاحتانی که در خصوص ایران مطلبی نوشته‌اند، آثارشان چاپ و در اختیار نهادهای علمی و فرهنگی قرار گرفته است. اما سیاحتنامه اولیا چلبی در محافل علمی و دانشگاهی ایران کمتر شناخته شده است. به باور من، یک عالم ترک زبان می‌تواند، متون ترکی را ترجمه کرده، از عهده الفاظ منحصر به فرد آن برآید. نهایت اینکه ترک‌زاده نجیب همدانی، بخش چهارم از سیاحتنامه ده جلدی اولیا چلبی را که حاصل سومین سفر این جهانگرد به مناطق غربی و مرکزی ایران بوده، ترجمه نموده و به حق هم از عهده این کار برآمده است.

منطقه همدان از گذشته‌های دور، مسکن عالمان و عارفان بوده است. در قرن حاضر هم، شاعران دل سوخته‌ای چون میرزا نصرالله‌خان اصلانی (فانی کاهاردی)، اسماعیل مرادی مشفق درگزینی، مسلم محمدی، خانم مریم یواشه و غیره کم نیستند که به زبان مادری خود (ترکی) خلق آثار

می‌کنند و چو غور (قویوز) نوازن چیره‌دست و آشیقانی چون اسماعیل علی شاه‌مرادی، مسیح‌الله رضایی، حیدر محمودی، حق رضا فطری (خان میرزا)، مهدی صدری، کاظم مشهدی و حسن آذر بیگ که با ساز و کلام سحرگونه خود مروج مذهب تشیع در منطقه بوده و تولید فرهنگ می‌کنند. اکنون جناب علی قادری به همراه نویسندگانی چون دکتر علی رشیدی و مهندس احمد صلاحی یک مثلث علمی ادبی تشکیل داده، کارهای مفیدی را در ابعاد مختلف انجام می‌دهند. امیدوار هستم که این همگرایی مقدس در آینده توسعه پیدا کرده، جوانان همدانی، درگزینی، رزنی، ساوه‌ای و دیگر نواحی که مشترکات فرهنگی با هم دارند، به این جمع اضافه شده، حافظ تاریخ و فرهنگ منطقه خود باشند. در پایان ضمن آرزوی تندرستی برای مترجم محترم، خواندن این اثر را به تمامی علاقمندان تاریخ و فرهنگ این مرز و بوم توصیه می‌کنم.

با احترام: ائلچی‌بی

۱۳۹۹/۳/۳۱ - بندر انزلی